

Erna Sassen

Kom niet dichterbij

Leopold / Amsterdam

1.

‘Ik moet een kunstgebit!’

‘Reef, het is midden in de nacht...’

‘Dat weet ik want ik lig al uren wakker. IK HEB NOG NIET EENS EEN RIJBEWIJS EN IK MOET AL EEN KUNSTGEBIT!’

‘Kronen, dacht ik.’

‘Dat is precies hetzelfde!’

‘Maar dat wist je toch al lang? Waarom ben je nu opeens zo over de zeik?’

Twee weken geleden was er een documentaire op de televisie over jonge theatermakers, waarin mijn zus werd geïnterviewd. Ze zag er heel raar uit. Alsof ze helemaal geen boventanden had. Zelfs haar 92-jarige buurvrouw was het opgevallen, ‘... en die is bijna blind!’

Volgens de tandarts, bij wie ze de ochtend na de uitzending in een slaapzak voor de deur lag, heeft Reva haar tanden ‘opgeknaard’: door tandenknarsen in haar slaap zijn haar tanden en kiezen voor een groot deel afgesleten. De overgebleven rand van haar voortanden is daardoor zo dun geworden dat fel theater- of studiolicht erdoorheen schijnt.

De enige manier om dit euvel te verhelpen, is volgens hem: *alle elementen omslijpen en kronen*.

‘Ik ben veel te jong voor een kunstgebit!’

Daar ben ik het wel mee eens, maar het heeft geen enkele zin om het te bevestigen, want dan zitten we morgenochtend nog samen te jammeren aan de telefoon.

‘Je had ook een van de slachtoffers kunnen zijn van die brand in dat Volendamse café,’ zeg ik. Niet briljant, maar het is het eerste wat er in me opkomt.

Ze moet even nadenken. ‘Nee, dat had niet gekund, want daar ben ik te jong voor. En ik ga nooit naar een café.’

‘Maar je weet wat ik bedoel.’

‘Dat het altijd erger kan. Ik had ook een kindsoldaat kunnen zijn zonder armen en benen, dank je wel!’ Ze hangt op.

Als ik bijna in slaap ben gevallen, belt ze weer. Huilend nu.

‘Ik schaam me zo!’

‘Waarom?’ vraag ik zo rustig mogelijk. Boos worden is gevaarlijk op dit tijdstip. Van boos worden krijg je een adrenalinekick. (Kan ik net zo goed meteen opstaan en het huis gaan schoonmaken.) ‘Jij kan er toch niks aan doen dat je knarst in je slaap?’

Maar dat is ook niet waar ze zich voor schaamt.

Vanmiddag was Reva bij de ‘adviserend tandarts’ geweest, een arts die de zorgverzekeraar adviseert over het wel of niet vergoeden van tandheelkundige behandelingen. Deze man had haar gevraagd: ‘Zit u vaak met metalen voorwerpen in uw mond?’

Mijn zus snapte de vraag niet.

‘U heeft geen glazuur meer op de binnenkant van uw bovengebijt,’ legde de arts uit, ‘daarom vraag ik: zit u vaak met metalen voorwerpen in uw mond? Sleutels of zo?’

Reva schoot in eerste instantie in de lach. Ze zag zichzelf al bierflesjes openen met haar tanden.

‘Of drinkt u heel vaak zure dranken?’

Toen was er een belletje gaan rinkelen. Of zeg maar gerust dat het alarm afging.

Ze had met tegenzin verteld dat ze nogal vaak overgaf.

De arts vertrok geen spier na die bekentenis; hij vroeg alleen maar: ‘En poetst u daarna meteen uw tanden?’

Ja, natuurlijk poetste ze daarna altijd onmiddellijk haar tanden. Want het was nogal een smerige gewoonte dat kotsen, vond ze zelf ook.

Toch had ze dat beter niet kunnen doen, bleek nu, want na het eten van sinaasappels en na het drinken of uitbraken van zure vloeistoffen zoals citroensap of maagzuur, is het van groot belang eerst ‘het speeksel de kans te geven zijn herstelwerkzaamheden te verrichten’, alvorens over te gaan tot het poetsen van de tanden.

‘Anders poetst u de door het zuur reeds verweekte tanden nog verder kapot.’

Dus daarom is mijn zus zo overstuur.

Omdat ze beseft dat ze het kunstgebit min of meer aan zichzelf te danken heeft.

‘Het is een straf van God,’ huilt ze.

‘Ik wist niet dat jij in God gelooft.’

‘Dat doe ik normaal gesproken ook niet. Alleen in dit soort gevallen.’

In de strafgevallen dus. Blijkbaar is Reva’s god een streng type.

‘En waarvoor heb je dan straf verdiend?’ vraag ik.

‘Dat zegt-ie er niet bij. Maar zo voelt het. Als een straf.’

‘Dus je hebt heus wel een idee, want je voelt je schuldig,’ dram ik nog even door.

‘Voor liegen en bedriegen.’

‘Wie bedrieg je dan?’

‘Jou en mama.’

2.

Reva is anderhalf jaar jonger dan ik.

Ze houdt mij al mijn hele leven wakker.

Toen ze nog klein was, deed ze dat door werkelijk overal vraagtekens bij te zetten en alles ter discussie te stellen.

Een van mijn vroegste herinneringen is dat ze, nog geen drie jaar oud, keihard door een volle treincoupé tetterde: 'Was dat nou pápa die ging strooien? Of was het Zwarte Piet?' Ik was geschokt. Had zelf die zwarte hand gezien. Welke idioot twijfelde er nou aan Zwarte Piet?

Later gingen haar vragen over God, over de dood en over andere zware onderwerpen waar ik als kind uit mezelf nooit over nadacht.

Tegenwoordig doet ze het voornamelijk per telefoon en bij voorkeur midden in de nacht.

Als mijn zus moe is, gaat ze zoals de meeste mensen naar bed om te slapen. Ze gaat alleen niet slapen. Want als het donker is en rustig in haar huis, wordt Reva pas echt goed wakker. Dan denken die hersenen van haar: 'Hé, wat krijgen we nou? Valt er niks meer te beleven?!' en dan gaan ze zelf iets verzinnen. Dus dan komen de beste, maar vaak ook de allerslechtste ideeën bij haar naar boven.

Met *allerslechtste ideeën*, bedoel ik niet onbruikbare theaterteksten, of flauwe grappen waar je de volgende ochtend al niet meer om kan lachen; was het maar waar.

Met *allerslechtst* bedoel ik destructief. Negatieve, deprimerende gedachten over wat ze allemaal fout heeft gedaan, wat ze verkeerd heeft gezegd, wie er allemaal een hekel aan haar hebben en wat er aan haar uiterlijk mankeert, waarmee ze zichzelf in een mum van tijd naar de rand van de afgrond duwt.

En dan belt ze mij.

Of misschien belt ze eerst een goeie vriend of vriendin die zo

verstandig is om 's nachts zijn of haar telefoon uit te zetten, en belt ze mij daarna.

Ik zou mijn telefoon ook uit kunnen zetten 's nachts.

Daar heb ik vaak over nagedacht.

Maar ik doe het niet.

Het is pas zeven maanden geleden dat Reva ontslagen werd uit de psychiatrische kliniek waar ze werd behandeld voor een acute psychose.

Ik geloof dat ze me elke keer dat ik haar kwam opzoeken voor de voeten wierp: 'Het is jouw schuld dat ik hier zit!'

Gedeeltelijk had ze daar gelijk in.

Ik was er destijds verantwoordelijk voor dat de crisisdienst van de GGZ werd gebeld, zodat er iemand kwam die haar een spuitje gaf, en ze per ambulance werd afgevoerd.

Dat dat nodig was, was echter niet mijn 'schuld'.

Ik heb lange tijd gedacht dat het de schuld was van de DJ.

3.

De 'D' en de 'J' in 'DJ' zijn Nederlandse initialen die op z'n Engels uitgesproken dienen te worden, omdat dat nu eenmaal beter klinkt. Ze betekenen dus niet 'diskjockey'.

De DJ was een van Reva's docenten tijdens haar opleiding aan de theaterschool. Hij kreeg een aanstelling toen zij aan haar tweede jaar begon. Hij was ongeveer vijftien jaar ouder dan Reva, had aan dezelfde school dezelfde opleiding tot podiumkunstenaar en theatermaker gevolgd, daarna een tijdje als pianist gewerkt en lesgegeven op basisscholen.

De DJ heeft ook een naam, maar ik word beroerd als ik die uit moet spreken of op moet schrijven.

Ik ontmoette hem voor het eerst bij een *etude** van mijn zus, en ik had meteen een hekel aan hem. Mede door de verhalen die ik inmiddels over hem had gehoord.

'Waarom noem je hem eigenlijk steeds de DJ?' vroeg ze me toen ik dat al een paar maanden deed.

'Omdat ik een hekel aan hem heb,' antwoordde ik naar waarheid.

'Is het niet een beetje discriminerend?'

'Absoluut niet. Als hij een Duitser was, dan heette hij de DD en als hij een Turk was de DT.'

'En als hij een Nederlander was?'

'DF voor een Fries, DA voor een Amsterdammer, DZ voor een Zeeuw, enzovoort.'

'Dus je hebt geen hekel aan Joden in het algemeen?'

'Nee, alleen aan deze speciale.'

'Waarom?' vroeg ze, alsof ze het antwoord niet wist.

---

* *Etude* is een aanstellerige benaming voor: *zelfgemaakte oefenvoorstelling*

‘Vanwege jou.’

‘Maar ik hou van hem,’ zei ze terwijl ze me aankeek met de blik van een pasgeboren hertje.

‘Ja, maar jij hebt een geestelijke achterstand.’

Dat laatste is een grap van ons sinds Reva tijdens de beoordelingsvergadering aan het einde van het eerste jaar van de directeur te horen kreeg dat ze een *emotionele achterstand* had. Ik weet nog precies hoe en wanneer ze me dat vertelde, en dat we er samen keihard om hebben gelachen.

‘En wat betekent de term *emotionele achterstand* uit de mond van jullie directeur?’ vroeg ik haar toen ik weer kon praten. Directeur V was een zwijgzame, in zichzelf gekeerde man van rond de zestig, balletdanser van origine, die les gaf in ‘gezongen repertoire’. Hij kwam op mij over als een hork, maar zijn leerlingen waren dol op hem.

‘Ik denk dat hij doelt op het feit dat ik geen gevoel kan overbrengen met die liedjes van Barbra Streisand die hij me laat zingen.’

‘Heb jij überhaupt een gevoel bij Barbra Streisand?’

‘Ja, een gevoel van afkeer. Misschien breng ik dat over.’

Dat leek me vrij aannemelijk.

Al vanaf haar vroegste jeugd lukt het niemand om Reva iets te laten doen wat zij zelf niet ziet zitten. Als je iets van haar vraagt wat ze niet in overeenstemming kan brengen met haar karakter of met de eisen die zij zelf aan zichzelf stelt, krijg je nul op het rekest. Reva kan niet zingen als ze een lied niet mooi vindt, en ze kan niet praten als ze een tekst nergens op vindt slaan.

De spraakdocente had het nog even voorgedaan ten overstaan van alle docenten en leerlingen tijdens de beoordelingsvergadering: het gezicht dat mijn zus trekt als ze een oefening niet wil doen of een tekst niet wil zeggen. En die onverzettelijke kaak. Dat was niet zo slim van de spraakdocente. Na de grote vakantie vroeg Reva met opgaaf van een aantal zeer goede redenen overplaatsing aan naar een andere spraakdocent, en de hele klas sprong bij haar ‘achter op de bagagedrager’ zoals dat in het groepstherapie-jargon heet. (Iedereen profiteert gratis en anoniem mee van het feit dat

één persoon zijn nek uitsteekt en kleur bekent.) Exit de spraakdocente.

Reva werd voorwaardelijk bevorderd naar het tweede jaar. Met dank aan de DJ, veelbelovend nieuwe docent op de school. Hij zou zich op de emotionele achterstand storten.

Anders dan ik, viel mijn zus op het moment dat ze hem voor het eerst een hand gaf en in zijn ogen keek, als een blok voor de DJ.

‘Maar Reef, wáár val je dan op?’ vroeg ik haar verbaasd. ‘Op die dikke pens van hem?’

Ze viel op de DJ ‘als geheel’.

Op zijn ogen, zijn stem, zijn handen, zijn jongensachtige, ondeugende lach en vooral op zijn humor. ‘Je kan zo met hem lachen!’ kirde ze.

‘En hij heeft al een vriendin, neem ik aan?’ vroeg ik vals.

Ja. Hij was getrouwd. Maar dat vormde voor mijn zus nooit een belemmering om verliefd te worden. Sterker nog: het was in haar ogen eerder een aanbeveling.

De DJ doceerde het vak ‘gesproken repertoire’. Hij nam zijn taak heel serieus.

Vanwege haar achterstand had mijn zus uiteraard privélessen nodig, die hij haar bij voorkeur ’s avonds gaf, van half elf tot half twaalf, als er in het hele schoolgebouw geen levende ziel meer te bekennen was.

Ik kreeg niet een heel goed beeld van wat ze precies van hem leerde, ook al vertelde ze me alles tot in detail.

Zo moest ze bijvoorbeeld de tekst van *La chanson des vieux amants* van Jacques Brel voor hem opzeggen, en dan gaf hij haar aanwijzingen, zoals: ‘Zeg het maar tegen mij!’

Ik probeerde het me voor te stellen.

Mais mon amour

Mon doux, mon tendre, mon merveilleux amour

De l'aube claire jusqu'à la fin du jour

Je t'aime encore, tu sais, je t'aime

Om elf uur 's avonds in een verlaten schoolgebouw tegen een docent op wie je verliefd bent.

Terwijl ze een gedicht van Simon Carmiggelt voordroeg, ging hij op zijn rug op de grond liggen, en gaf hij haar de opdracht: 'Je mag alles met me doen!'

*Later gaan we naast elkaar
wandelen op de Overtoom
drinken zoete melk met room
strijken door ons grijze haar*

*Zie je ons daar samen lopen
naast elkaar, zo diep bedaard
ik, een lieve, ouwe taart
jij nog kras; dat is te hopen*

'Je moet het wel menen!' riep hij er in al zijn wijsheid af en toe tussendoor.

*Wel, wel, wel, zo zal dat gaan
en we sterven, heel bedaard
op een donderdag in maart
tegelijk, daar hecht ik aan*

Een gedicht dat geen mens hardop kan uitspreken zonder er dagenlang overstuur van te raken. Zelfs als hij *niet* eenzaam en bloedonzeker is.

Om elf uur 's avonds.

En ze moest het nog menen ook.

'Maar Reef, wat doe je dan als hij dat soort achterlijke opdrachten geeft?' vroeg ik haar.

'Ja... niks. Ik weet niet wat ik moet doen. Ik schaam me dood. Ik durf hem niet aan te kijken en ik schaam me dood. Meteen eigenlijk al als ik die les in ga.'

'En dan gaat hij op zijn rug liggen en dan?'

‘Niks! Nou ja, ik ga zo zitten dat hij me niet kan zien, met mijn rug naar hem toe. En dan doe ik die tekst, maar ik vind het verschrikkelijk en het lukt ook helemaal niet, ik wil het liefst ongemerkt van de aardbodem verdwijnen. En één keer heb ik zijn haar aangeraakt. Hij heeft heel mooi zacht, zwart haar.’

‘En dan?’

‘Ja... niks. Ik weet niks meer te zeggen en dan is het een tijd stil. En dan word ik heel somber.’

‘En dan?’

‘Nou... als het echt gênant wordt, staat hij weer op en dan gaat-ie iets vertellen. Een grappig verhaal over zijn eigen tijd hier op school, over wat hij zelf allemaal *niet* kon en daarmee maakt hij me altijd aan het lachen. Of hij speelt iets op de piano.’

Het doet me denken aan die enge pedofiel die de laatste tijd uitgebreid in het nieuws was. Die troostte zijn slachtoffers na afloop ook.

En nu weet ik ineens wat ze van hem leerde.

Ze leerde zich aan hem te onderwerpen.

De DJ gaf lessen in nederigheid.